

ครอบครัวทางเลือกและการคงอยู่ของสถาบันครอบครัว

Alternative family and the existing of family institution

วฤชพร ณัฐจิโรจน์ (Waruesporn Natrujirote)*

บทคัดย่อ

ปัจจุบันครอบครัวสมบูรณ์ตามอุดมคติซึ่งหมายถึงครอบครัวที่มีทั้งพ่อและแม่ทำหน้าที่อบรมเลี้ยงดูลูกด้วยกันมีจำนวนน้อยลง ในขณะที่ครอบครัวประเภทอื่นๆ หรือครอบครัวทางเลือก โดยเฉพาะครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว และ ครอบครัวที่มีพ่อ/แม่อยู่ในวัยเยาว์มีจำนวนมากขึ้น เมื่อครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงทำให้ต้องประสบกับวิกฤตการณ์ที่ทำให้การทำหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย การเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้ผู้ที่ เป็นพ่อหรือแม่ต้องเผชิญกับวิกฤติครอบครัว และหากไม่สามารถข้ามผ่านวิกฤตินี้ไปได้ก็จะส่งผลกระทบต่อลูกใน ภายภาคหน้า บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจกับครอบครัวที่ประสบกับวิกฤติครอบครัวที่ เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงภายในครอบครัวจนทำให้สมาชิกในครอบครัวต้องแสดงบทบาทใหม่เพื่อการเดิน หน้าต่อไปในการใช้ชีวิต ภายใต้ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural-functionalism) ตามแนวคิด AGIL ของ ทัลคอตต์ พาร์สันส์ และ โรเบิร์ต เมอร์ตัน ที่อธิบายว่าเพื่อให้สังคมดำรงอยู่และดำเนินต่อไปได้ระบบสังคมและ ระบบย่อยในสังคมมีหน้าที่จำเป็นพื้นฐาน 4 ประการ ได้แก่ การปรับตัว (Adaptation-A) การบรรลุเป้าหมาย (Goal attainment-G) การบูรณาการ (Integration-I) และการรักษาแบบแผน (Latency-L) ครอบครัว ทางเลือกที่นำมาทำความเข้าใจในบทความนี้ ได้แก่ ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว และ ครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยว หากครอบครัว ทางเลือกสามารถแสดงบทบาทหน้าที่ทั้ง 4 ประการได้อย่างเหมาะสม สถาบันครอบครัวจะสามารถดำรงอยู่และ สังคมโดยรวมจะดำเนินต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: ครอบครัวทางเลือก ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว แม่เลี้ยงเดี่ยว

* อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol University

Abstract

Nowadays, an ideal family, defined as a family that composes of a father and a mother raising their child together, has been decreasing, while some other alternative types of family has been increasing. When there is a change in a family, the roles and functions of family members alter. Such change leads parents to face with family crisis. If they cannot cope with such crisis. It will have an effect on the child. This academic article aims to comprehend with the alternative family, which is defined as families that its structure is deviate from ideal type of family. To apprehending with this issue, this article employs Structural-functionalism, using Talcott Parsons and Robert Merton's AGIL theory. The alternative families in this article include single-parent family and teenaged- mom family. If such families can perform their functions according to the theory, family system will be able to maintain stable social life.

Keywords: alternative family, teenaged-mom family, single-parent family

บทนำ

ครอบครัวเป็นสถาบันที่เล็กที่สุดแต่มีความสำคัญและมีบทบาทต่อสังคมมากที่สุดสถาบันหนึ่ง เนื่องจากสถาบันครอบครัวสามารถเป็นผู้สร้างบุคลากรของประเทศที่มีคุณภาพและในขณะเดียวกันสถาบันครอบครัวก็กลับเป็นผู้สร้างบุคลากรของประเทศที่ด้อยคุณภาพได้เช่นกัน หากมองว่าสังคมที่ดีต้องเป็นสังคมที่มีคุณภาพ สถาบันครอบครัวก็เป็นส่วนหนึ่งที่ต้องแสดงบทบาทในการสร้างคุณภาพให้แก่สังคม และสมาชิกในครอบครัวก็ต้องทำหน้าที่ของตนเพื่อให้เกิดคุณภาพในครอบครัว ทุกคนย่อมต้องการมีครอบครัวที่สมบูรณ์ซึ่งตามอุดมคติแล้วครอบครัวที่สมบูรณ์คือ ครอบครัวที่ประกอบด้วยพ่อ แม่ ลูก ซึ่งพ่อแม่อยู่ในวัยทำงานและทำหน้าที่หาเลี้ยงครอบครัวและดูแลลูกด้วยกัน อย่างไรก็ตามในปัจจุบันครอบครัวสมบูรณ์ตามอุดมคตินี้มีจำนวนน้อยลง ในขณะที่ครอบครัวประเภทอื่นๆ หรือครอบครัวทางเลือก โดยเฉพาะ ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว และครอบครัวที่มีพ่อ/แม่อยู่ในวัยเยาว์ กลับมีจำนวนมากขึ้น การกลายเป็นครอบครัวทางเลือกนี้อาจเกิดจากความตั้งใจ และไม่ตั้งใจ เช่น การหย่าร้าง คู่รักเสียชีวิต ทำให้ต้องกลายเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว การถูกข่มขืน หรือความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ทำให้วัยรุ่นต้องกลายเป็นพ่อ/แม่วัยเยาว์ เมื่อครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงทำให้ต้องประสบกับวิกฤตการณ์ที่ทำให้การทำหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย พ่อหรือแม่ที่กลายเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวต้องทำหน้าที่เป็นทั้งพ่อและแม่ ต้องดูแลลูกและหารายได้เพียงลำพัง วัยรุ่นที่กลายเป็นพ่อ/แม่วัยเยาว์ต้องออกจากการเป็นนักเรียนมาเป็นพ่อ/แม่ ทำให้มีภาระหน้าที่เพิ่มขึ้น การเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้ผู้ที่เป็พ่อ/แม่ต้องเผชิญกับวิกฤติครอบครัว และหากไม่สามารถข้ามผ่านวิกฤตินี้ไปได้ก็จะส่งผลกระทบต่อลูกในภายภาคหน้า

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจกับครอบครัวที่ประสบกับวิกฤติครอบครัวที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงภายในครอบครัวจนทำให้สมาชิกในครอบครัวต้องแสดงบทบาทใหม่เพื่อการเดินหน้าต่อไปในการใช้ชีวิต ภายใต้ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural-functionalism) ซึ่งได้อธิบายว่าสังคมเป็นระบบที่ประกอบด้วยการทำงานของแต่ละส่วนที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกัน เปรียบเสมือนการทำงานของร่างกายที่ประกอบด้วยเซลล์ต่างๆที่มีหน้าที่และทำงานสอดคล้องกันเพื่อให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ หน้าที่ของสังคมก็คือการทำหน้าที่เพื่อให้เกิดดุลยภาพ (equilibrium) ในสังคม บทความนี้อธิบายวิกฤติครอบครัวภายใต้านิยามของครอบครัวทางเลือกซึ่งหมายถึงครอบครัวที่มีโครงสร้างไม่เป็นไปตามครอบครัวในอุดมคติที่มักประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก ซึ่งพ่อแม่อยู่ในวัยทำงานและทำหน้าที่หาเลี้ยงครอบครัวและดูแลลูก ครอบครัวทางเลือกในที่นี้หมายถึงครอบครัว 2 ประเภท ได้แก่ ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว และ ครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยว

1. ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural-functional Theory)

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่เป็นทฤษฎีที่เก่าแก่และมีอิทธิพลต่อการสังคมนิยมทฤษฎีหนึ่งเนื่องจากเป็นทฤษฎีที่สามารถใช้อธิบายสังคมมนุษย์และการกระทำภายในสังคมมนุษย์ ทฤษฎีนี้มองสังคมมนุษย์ว่าเป็นระบบหนึ่งซึ่งระบบนั้นประกอบด้วยส่วนต่างๆที่ทำงานสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน อย่างไรก็ตามระบบมีหน้าที่ที่ชัดเจนและมีขอบเขต (boundary) ที่แน่นอนในขณะเดียวกันก็มีกระบวนการในการทำงานเพื่อรักษา (maintenance) ขอบเขตนั้นเอาไว้ หรืออาจกล่าวได้ว่า สังคมที่เป็นระบบจะมีอาณาเขตที่แน่นอนและมีกระบวนการปรับตัวเองโดยการทำงานของส่วนประกอบต่างๆมีลักษณะพึ่งพาอาศัยกัน (homeostasis) เพื่อให้เกิดดุลยภาพ (equilibrium) ในสังคมนั้นๆ สังคมในฐานะที่เป็นระบบที่รักษาตนเองได้มีความต้องการจำเป็นจำนวนหนึ่ง (needs or requisites) เมื่อสามารถสนองความต้องการนั้นๆได้แล้วจะทำให้สังคมดำรงอยู่ได้ (Parsons, 2007)

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่กล่าวว่าสถาบันเป็นระบบหนึ่งในสังคมที่มีหน้าที่ในตัวเอง ในขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่สอดคล้องและพึ่งพาอาศัยกันกับสถาบันอื่นในสังคมด้วย ซึ่งแต่ละสถาบันย่อมต้องทำหน้าที่เพื่อให้สังคมโดยรวมดำรงอยู่ได้ และเมื่อใดก็ตามที่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในสังคม สถาบันย่อมมีการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงนั้นเพื่อให้สังคมดำเนินต่อไปได้ เช่น ภาครัฐเป็นผู้จัดสรรสาธารณูปโภคให้แก่ประชาชนทุกครัวเรือน ซึ่งแต่ละครอบครัวย่อมมีหน้าที่เสียภาษีเพื่อให้ภาครัฐนำไปบริหารสาธารณูปโภค เมื่อใดก็ตามที่ประชาชนทำหน้าที่เป็นพลเมืองที่ดีในการเสียภาษี ภาครัฐย่อมมีเงินทุนเพื่อนำไปปรับปรุงพัฒนาสาธารณูปโภคของประเทศเพื่อสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา หากประชาชนไม่เสียภาษี ภาครัฐจะต้องมีการปรับตัว เช่น ออกบทลงโทษแก่ผู้ไม่เสียภาษี เพื่อให้การดำเนินงานของภาครัฐเองและสังคมโดยรวมดำเนินต่อไปได้

สถาบันครอบครัวก็เช่นกัน มีหน้าที่ในตัวเองและทำหน้าที่เพื่อให้สังคมโดยรวมดำรงอยู่ได้ ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่อธิบายว่า การแต่งงานคือการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกันของชายและหญิงที่ทำหน้าที่ตามประเพณี (traditional gender roles) กล่าวคือ ภรรยาได้รับการปกป้องคุ้มครอง และได้รับการสนับสนุนทางการเงิน (financial support) จากสามี ในขณะที่สามีได้รับการสนับสนุนทางอารมณ์ (emotional support) และมีคนดูแลบ้านและเลี้ยงลูก สมาชิกในครอบครัวย่อมมีหน้าที่และต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนเพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิก เช่น พ่อ มีหน้าที่หาเลี้ยงครอบครัวและรับผิดชอบเรื่องค่าใช้จ่าย

ในครอบครัว แม่มีหน้าที่อบรมสั่งสอนลูกและดูแลเรื่องงานบ้าน ลูกมีหน้าที่เชื่อฟังพ่อแม่ นอกจากสมาชิกในครอบครัวต้องทำหน้าที่ของตนแล้ว ครอบครัวยังต้องปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงในสังคมโดยรวมด้วย เช่น ในยุคปัจจุบันที่ค่าครองชีพสูงขึ้นและภัยสังคมเพิ่มมากขึ้น พ่อต้องทำงานหนักขึ้นเพื่อให้ครอบครัวมีความเป็นอยู่ที่ดี แม่ต้องอบรมสั่งสอนลูกให้เป็นพลเมืองที่ดีเพื่อไม่เป็นภาระสังคม ลูกต้องเชื่อฟังพ่อแม่เพื่อกลายเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศ ดังนั้น เมื่อไหร่ก็ตามที่สมาชิกครอบครัวทำหน้าที่ของตน ครอบครัวก็จะสามารถดำรงต่อไปได้ในทางตรงกันข้ามทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่มองว่าสถาบันครอบครัวในปัจจุบันล้มเหลวเนื่องจากสังคมที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว ทำให้ครอบครัวไม่สามารถปรับตัวให้ทันต่อเหตุการณ์นั้นๆได้ เพื่อให้ครอบครัวดำรงอยู่ได้

ระบบสังคมมีความต้องการในตัวเองเพื่อการดำรงอยู่ (survive) และเพื่อดำเนินต่อ (continue) ทัลคอตต์ พาร์สันส์ และ โรเบิร์ต เมอร์ตัน (Adams and Sydie, 2002) อธิบายว่าเพื่อให้สังคมดำรงอยู่และดำเนินต่อไปได้ระบบสังคมและระบบย่อยในสังคมมีหน้าที่จำเป็นพื้นฐาน 4 ประการ ได้แก่ การปรับตัว (Adaptation-A) การบรรลุเป้าหมาย (Goal attainment-G) การบูรณาการ (Integration-I) และการรักษาแบบแผน (Latency-L) หรือ เป็นที่รู้จักกันดีในนามของ AGIL functions (Wallace and Wolf, 1999) ซึ่งการปรับตัว (A) และ การบรรลุเป้าหมาย (G) เป็นหน้าที่เพื่อการดำรงอยู่ ในขณะที่ การบูรณาการ (I) และ การรักษาแบบแผน (L) เป็นหน้าที่เพื่อดำเนินต่อ ครอบครัวมีการปรับตัว (A) โดยการต้องมีการทำงาน มีรายได้เพื่อความอยู่รอดของสมาชิก ครอบครัวต้องมีเป้าหมาย (G) และสมาชิกต่างมีหน้าที่เพื่อบรรลุเป้าหมายนั้นร่วมกัน ครอบครัวต้องมีการบูรณาการ (I) สมาชิกมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันภายใต้กฎเกณฑ์ในครอบครัวกำหนดร่วมกัน และครอบครัวต้องมีการรักษาแบบแผน (L) ระบบเครือญาติ (kinship system) ทำให้สถาบันครอบครัวดำรงอยู่ได้ ครอบครัวทางเลือกก็เช่นเดียวกัน แม้ว่าโครงสร้างครอบครัวจะไม่สมบูรณ์หากแต่สมาชิกเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของระบบครอบครัวและทำหน้าที่ให้ครบถ้วนก็จะสามารถทำให้ระบบครอบครัวสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้

หน้าที่ 4 ประการนี้มีอยู่ในทุกสังคม ในสังคมสมัยก่อน (traditional societies) ครอบครัวทำหน้าที่ทุกประการเพื่อการดำรงอยู่และการดำเนินต่อ ครอบครัวทำหน้าที่ปรับตัว (A) เพื่อความอยู่รอดของสมาชิกในทางเศรษฐกิจ ครอบครัวในอดีตเป็นทั้งผู้ผลิต (producer) ผู้บริโภค (consumer) และผู้ผลิตซ้ำ (reproducer) ครอบครัวปลูกพืชเลี้ยงสัตว์เป็นอาหารเองโดยไม่ต้องพึ่งระบบเศรษฐกิจภายนอก ครอบครัวทำหน้าที่กำหนดและดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย (G) สมาชิกในครอบครัวต่างมีหน้าที่ของตนเพื่อปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายของครอบครัว เช่น พ่อมีหน้าที่หาเลี้ยงครอบครัว แม่มีหน้าที่ดูแลบ้าน ครอบครัวทำหน้าที่ขัดเกลา สั่งสอน ควบคุมพฤติกรรมและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในสังคม (I) ในอดีตลูกได้รับการขัดเกลาทางสังคม (socialization) จากพ่อแม่ และครอบครัวทำหน้าที่รักษาแบบแผนในตนเอง (L) โดยมีระบบเครือญาติและการยึดธรรมเนียมประเพณีทำให้สถาบันครอบครัวดำรงอยู่ได้ ต่างจากสังคมสมัยใหม่ (modern society) ซึ่งครอบครัวพึ่งพิงสถาบันอื่นเพื่อการดำรงอยู่และดำเนินต่อไป ครอบครัวแสวงหาการทำงานมีรายได้ในการดำรงชีพ (A) ภาครัฐทำหน้าที่กำหนดเป้าหมายผ่านทางค่านิยมสังคม (G) สถาบันศาสนาทำหน้าที่เป็นที่พึ่งขัดเกลาและเป็นที่รวมจิตใจของประชาชน (I) สถาบันการศึกษาทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคมเพื่อให้เยาวชนมีความประพฤติที่มีแบบแผนไปในทิศทางเดียวกันเพื่อให้สังคมโดยรวมมีแบบแผนในการดำเนินต่อไป (L)

จากโครงสร้างที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน การพึ่งพิงสถาบันอื่นนั้นทำให้สมาชิกในครอบครัวละเลยหน้าที่ของตนและ เมื่อระบบสังคมไม่ทำตามหน้าที่จะทำให้เกิดความไม่สมดุลในสังคม (Adams and Sydie, 2002) และกลายเป็นปัญหาสังคมขึ้น เช่น การมุ่งหารายได้เพื่อให้เพียงพอต่อค่าครองชีพที่เพิ่มสูงขึ้นจนพ่อแม่ไม่มีเวลาให้ครอบครัวและละเลยหน้าที่การอบรมสั่งสอนลูก ทำให้ลูกหันไปหาเพื่อนหรือสื่อสังคมแทนจนกลายมาเป็นอิทธิพลหลักต่อพฤติกรรมของเยาวชน สถาบันครอบครัวในปัจจุบันจึงถูกลดบทบาทลง บทบาทนี้ได้นำแนวคิดเรื่องหน้าที่จำเป็นพื้นฐานของระบบสังคม หรือ AGIL มาใช้เพื่ออธิบายถึงการทำหน้าที่ของสถาบันครอบครัวซึ่งเป็นระบบย่อยในสังคม โดยเลือกปรากฏการณ์ครอบครัวทางเลือกที่เกิดขึ้นในยุคปัจจุบัน ได้แก่ ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวและครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่นมาใช้ในการอธิบาย

2. โครงสร้างครอบครัวทางเลือก

ในปัจจุบันคำว่าครอบครัวมีความหมายมากกว่าภาพของการมีพ่อแม่ลูกอยู่พร้อมหน้ากัน ครอบครัวในปัจจุบันมีลักษณะที่หลากหลายมากขึ้น และมีจำนวนมากขึ้นด้วย ครอบครัวทางเลือกในบทความนี้หมายถึงครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวหรือครอบครัวที่ประกอบด้วยสมาชิกหลักคือ พ่อ หรือ แม่และบุตร และครอบครัวที่พ่อแม่อยู่ในวัยเยาว์หรือครอบครัวแม่วัยใส ครอบครัวสมบูรณ์หรือครอบครัวในอุดมคติ หมายถึง ครอบครัวที่มีทั้งพ่อแม่ลูกอยู่ด้วยกัน

ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวถือเป็นครอบครัวทางเลือกที่เกิดขึ้นในสังคมมากขึ้น จากสถิติแม้ว่ายังไม่มีรวบรวมจำนวนครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวจากการจดทะเบียนเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวแต่ จากข้อมูลงานทะเบียนครอบครัวหลังจากที่ประเทศไทยได้มีตรา พรบ.ทะเบียนครอบครัว ปี 2478-2549 แสดงให้เห็นผู้มาจดทะเบียนสมรสมีแนวโน้มที่ลดลงอย่างต่อเนื่องจาก ปี พ.ศ.2536 มีหญิง-ชาย ประมาณ 5 แสนคู่ที่มาจดทะเบียนสมรส และในปี พ.ศ. 2555 มี หญิง-ชายที่มาจดทะเบียนสมรสเหลือประมาณ 3.1 แสนคู่ ในขณะที่คู่สมรสจดทะเบียนหย่านั้นมีแนวโน้มสูงขึ้น จากปี พ.ศ.2536 ที่มีคู่สมรสประมาณ 5 หมื่นคู่ที่จดทะเบียนหย่า แต่ปี พ.ศ.2555 คู่สมรสที่จดทะเบียนหย่าได้เพิ่มขึ้นถึง 1 แสนคู่ ด้วยแนวโน้มเช่นนี้ทำให้อัตราส่วนจดทะเบียนหย่าต่อจดทะเบียนสมรสมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ในปี พ.ศ.2536 มีการหย่าถึง 10 ครั้งต่อการจดทะเบียนสมรส 100 ครั้ง แต่ปี พ.ศ.2549 มีการหย่าสูงขึ้นเป็น 25 ครั้งต่อการสมรส 100 ครั้ง (ปีพมา ว่าพัฒนางศ์, 2551) และในรอบ 9 ปีที่ผ่านมาการจดทะเบียนหย่าเพิ่มสูงขึ้นถึงร้อยละ 27 ซึ่งส่งผลให้แนวโน้มอัตราการกลายเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวในประเทศไทยเพิ่มสูงขึ้นเช่นเดียวกัน

เมื่อโครงสร้างครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวที่มีพ่อแม่และลูกมาสู่ครอบครัวที่มีเพียงพ่อหรือแม่ทำให้ผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงนั้นก็คือลูก จากงานวิจัยที่ผ่านมา ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับลูก ได้แก่ ปัญหาด้านพฤติกรรมและความประพฤติที่ไม่พึงประสงค์ เด็กและเยาวชนที่กระทำผิดมากกว่าครึ่งมาจากครอบครัวที่พ่อแม่แยกทางกัน (วรชาติ, 2543) ครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่เพียงคนเดียวทำให้มีหน้าที่รับผิดชอบมากขึ้นทั้งของตนเองและบุตรทำให้ไม่มีเวลาในการอบรมสั่งสอนลูก (ปทุมวดี ปิยธรรมศิริ, 2550:1-2) เด็กที่ขาดพ่อหรือแม่มีขาดตัวแบบในการเรียนรู้บทบาทของการเป็นพ่อหรือแม่ที่เหมาะสมเมื่อเขาต้องเป็นพ่อหรือแม่ (นิศา และคณะ, 2545) และมักมีทัศนคติทางลบต่อครอบครัวมากกว่าเด็กที่มีทั้งพ่อและแม่ (พจนา, 2541) ในขณะเดียวกัน พ่อแม่เองมักประสบกับปัญหาด้านเศรษฐกิจซึ่งส่งผลกระทบต่อการศึกษาของบุตรในอนาคต (นิศา และคณะ, 2545)

ครอบครัวอีกประเภทหนึ่งที่มีจำนวนมากขึ้นในปัจจุบัน ได้แก่ ครอบครัววัยใส หรือครอบครัวที่พ่อแม่อยู่ในวัยเยาว์ ในขณะที่ประเทศไทยก้าวเข้าสู่สังคมที่มีการเกิดน้อยลง การเกิดจากผู้หญิงอายุน้อยกลับมีจำนวนมากขึ้น สถิติจากกระทรวงสาธารณสุข รายงานว่าจำนวนการคลอดที่เกิดจากวัยรุ่นหญิงอายุระหว่าง 15-19 ปี มีจำนวนเพิ่มขึ้นจากอัตรา 31.1 คน ต่อประชากรวัยเดียวกัน 1,000 คน ในปี 2543 เป็น 53.8 คน ต่อ 1,000 คน ในปี 2555 ซึ่งคิดเป็น 2.4 ล้านคน และเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มประเทศที่ใกล้เคียงกัน พบว่า ประเทศไทยมีอัตราการคลอดของวัยรุ่นอยู่ในระดับสูงกว่าประเทศในกลุ่มพัฒนาน้อย เช่น อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ กัมพูชา ตมอร์ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยที่ 35 ต่อ 1,000 คน (UNFPA State of World Population, 2013) จากการเพิ่มขึ้นของแม่วัยรุ่นทำให้เกิดเป็นคำถามถึงคุณภาพชีวิตของเด็กที่เกิดขึ้น และคุณภาพของเด็กที่จะเป็นอนาคตของชาติ เนื่องจาก แม่วัยรุ่นส่วนใหญ่มักมีการตั้งครรภ์ที่ไม่พร้อมทำให้ไม่ดูแลสุขภาพของตนเอง ตั้งครรภ์และมักปกปิดปัญหาจากผู้ปกครอง ทำให้ไม่บำรุงครรภ์ซึ่งมีผลต่อการคลอดก่อนกำหนดและทารกมีน้ำหนักตัวน้อยไม่แข็งแรง (ศรุตยา ทองเลื่อน และคณะ, 2555) และในรายที่แม่เป็นนักเรียน ส่วนใหญ่ต้องออกจากโรงเรียนทำให้ขาดโอกาสทางการศึกษา บางรายที่ไม่สามารถเลี้ยงดูลูกได้เนื่องจากขาดวุฒิภาวะและขาดแคลนทางการเงินส่งผลให้เกิดปัญหาการทอดทิ้งเด็กหรือการทำแท้งเถื่อนซึ่งเป็นปัญหาสังคมตามมา (พัชรินทร์ ศิริวิสุทธิรัตน์, 2554)

ครอบครัวทั้ง 2 ประเภทมักถูกมองว่าเป็นต้นเหตุของปัญหาสังคมต่างๆ เด็กที่มาจากครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์มักถูกตีตราว่าเป็นเด็กบ้านแตก ขาดความอบอุ่น เป็นคนสร้างปัญหาแก่สังคม และเป็นภาระสังคม การกล่าวโทษครอบครัวทางเลือกว่าเป็นต้นเหตุแห่งปัญหาสังคมนั้นเป็นการกล่าวโทษจากทัศนคติที่มองเพียงโครงสร้างและองค์ประกอบของครอบครัวที่ผิดแผกไปจากครอบครัวในอุดมคติ บทความนี้ทำความเข้าใจกับปัญหาที่เกิดขึ้นกับครอบครัวทางเลือกโดยการวิเคราะห์จากกระบวนการทำงานของระบบสังคมซึ่งครอบครัวถือว่าเป็นระบบย่อยหนึ่งในสังคม และบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวภายใต้ แนวคิดเรื่องหน้าที่จำเป็นพื้นฐานของระบบสังคม หรือ AGIL ตามทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ของ Parsons และ Merton

2.1 ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว

ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวคือครอบครัวที่ประกอบด้วย พ่อ หรือ แม่ และลูกซึ่งอาจจะอาศัยอยู่กับครอบครัวในลักษณะครอบครัวขยายซึ่งมีเครือญาติอาศัยอยู่ร่วมกันหรือครอบครัวเดี่ยวซึ่งมีเพียงพ่อหรือแม่อาศัยอยู่กับลูกเพียงลำพัง ครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่เลี้ยงลูกเพียงคนเดียวทำให้ต้องมีหน้าที่รับผิดชอบเพิ่มขึ้น เช่น ภาระด้านเศรษฐกิจ และ การดูแลอบรมสั่งสอนลูก ทำให้หลายครอบครัวต้องประสบกับความเครียดจนทำหน้าที่พ่อหรือแม่ได้ไม่สมบูรณ์ ความเครียดในการแสดงบทบาทหน้าที่ใหม่ในฐานะพ่อและแม่ในคนเดียวกันทำให้พ่อ/แม่เลี้ยงเดี่ยวเกิดความไม่มั่นใจและวิตกกังวล (ปทุมวดี ปิยธรรมศิริ, 2550: 1-2; ชลลดา จารุศิริชัยกุล, 2555) และนำมาซึ่งปัญหาความเครียด เศรษฐกิจและปัญหาความสัมพันธ์กับลูก จากแนวคิด AGIL สามารถอธิบายได้ว่าเมื่อเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ย่อมเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในครอบครัว การเปลี่ยนแปลงประการแรกที่ครอบครัวได้รับผลกระทบคือเรื่องรายรับที่น้อยลงทำให้พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวต้องปรับตัว (Adaptation-A) เพื่อให้ครอบครัวดำรงอยู่และดำเนินต่อไปได้เรื่องการใช้จ่ายให้ลดลง ความสุขสบายทางกายจึงลดลงจากที่เคยบริโภคตามความต้องการเปลี่ยนเป็นทานอาหารที่มีประโยชน์ราคาไม่แพงจนเกินไปและบริโภคเท่าที่จำเป็น และต้องรักษาสุขภาพให้แข็งแรงอยู่เสมอเนื่องจากต้องกลายเป็นเสาหลักของครอบครัวเพียงคนเดียว (จิรนนท์ พิมถาวร และคณะ,

2557; ศิริพร ช้างเขียว, 2550) นอกจากการปรับตัวทางกายภาพแล้ว พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวต้องปรับตัวเรื่องของจิตใจ พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวต่างประสบกับความเครียดเมื่อต้องเลี้ยงลูกตามลำพัง ความเครียดนี้เกิดจากการต้องทำงานหนักทั้งภายในบ้านและนอกบ้านเพื่อครอบครัวเพียงผู้เดียว (Hetherington et al., 1977 อ้างใน ตรีนุช ธงไชย, 2540: 16) ในการแสดงบทบาทความเป็นพ่อแม่ในรูปแบบใหม่ พ่อและแม่เลี้ยงเดี่ยวต่างมีประสบการณ์ในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวที่แตกต่างกัน พ่อเลี้ยงเดี่ยวประสบกับปัญหาเรื่องการเลี้ยงดูบุตรโดยเฉพาะการเลี้ยงดูบุตรสาวในขณะที่แม่เลี้ยงเดี่ยวประสบกับปัญหาด้านการเงินเป็นหลัก แม้ว่าเป้าหมาย หรือ Goal attainment (G) ของการเป็นพ่อแม่ยังคงเหมือนเดิม นั่นคือการเลี้ยงดูและขัดเกลาทางสังคม (socialization) แต่ความเครียดอาจทำให้ ประสิทธิภาพในการดูแลบุตรลดลงและส่งผลกระทบต่อสุขภาพเนื่องจากการพักผ่อนไม่เพียงพอ การทำกิจกรรมกับลูกที่ลดลงเนื่องจากต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการทำงานหารรายได้และดูแลบ้านทำให้ขาดความสนใจบุตร หากพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวละเลยหน้าที่ที่นำไปสู่เป้าหมายก็จะทำให้ครอบครัวไม่สามารถเป็นที่รวมจิตใจ (Integration) แก่สมาชิก การขาดการขัดเกลาทางสังคมอาจส่งผลกระทบต่อความประพฤติที่ไม่เหมาะสมซึ่งทำให้ Latency หรือการคงแบบแผนสังคมเรื่องความประพฤติผิดเพี้ยนไปจากที่ควรจะเป็น

2.2 ครอบครัววัยใส

ครอบครัววัยใสคือครอบครัวที่มีพ่อแม่อยู่ในวัยรุ่น ส่วนใหญ่สถานการณ์การมีลูกในขณะที่ยังเป็นวัยรุ่นนั้นมักถูกพูดโดยรวมว่าเป็นสถานการณ์ของแม่วัยใส เนื่องจากวัยรุ่นหญิงที่ตั้งครรภ์มักสูญเสียโอกาสหลายๆอย่างไปตั้งแต่เริ่มตั้งครรภ์และต้องเผชิญกับภาวะวิกฤติในชีวิต ผู้หญิงส่วนใหญ่ในปัจจุบันได้รับโอกาสทางการศึกษามากขึ้นเพื่อประกอบอาชีพที่ดีในอนาคตแต่วัยรุ่นหญิงจำนวนไม่น้อยต้องสูญเสียโอกาสเหล่านี้เพราะเกิดการตั้งครรภ์ขณะที่อยู่ในวัยเรียนทำให้ไม่มีโอกาสเรียนต่อและต้องเปลี่ยนสถานะของตนเองจากนักเรียนเป็นแม่ในขณะที่ส่วนใหญ่ยังไม่มีความพร้อมที่เพียงพอ การเปลี่ยนสถานะทำให้นักเรียนที่ต้องกลายเป็นแม่วัยใสมีหน้าที่รับผิดชอบมากยิ่งขึ้นทั้งของตนเองและลูก แม่วัยใสต้องมีการปรับตัว (Adaptation-A) เพื่อเผชิญหน้ากับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น แม่วัยใสส่วนใหญ่ออกจากโรงเรียนเพื่อมาทำงานหาเลี้ยงตนเองและครอบครัวซึ่งงานส่วนใหญ่ที่สามารถทำได้มักเป็นงานที่ได้ค่าจ้างไม่มากนัก เช่น งานรับจ้างทั่วไป เนื่องจากแม่วัยใสมีวุฒิการศึกษาที่สูงนัก (สุตาภรณ์ อรุณดี และคณะ, 2559)

วัยรุ่นจำนวนหนึ่งที่เป็นแม่วัยใสมักแยกทางกับคู่ในที่สุดจึงต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆเพียงลำพัง (UNFPA) เช่น ปัญหาทางอารมณ์ ความเครียด และอาการซึมเศร้า แม่วัยใสหลายคนต้องปกปิดเรื่องการตั้งครรภ์ต่อคนรู้จักโดยเฉพาะครอบครัวทำให้มีความเสี่ยงสูงต่อการเสียชีวิตและเจ็บป่วยระหว่างตั้งครรภ์และคลอด (สำนักอนามัยเจริญพันธุ์ กรมอนามัย, 2556) ดังนั้น การปรับตัวต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นให้ได้จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการดำรงอยู่และเดินต่อไปของสถาบันครอบครัว หากแม่วัยใสสามารถปรับตัวจากการเป็นนักเรียนมาเป็นคนทำงาน จากการเป็นลูกมาทำหน้าที่แม่ได้ ก็จะสามารถทำให้ลูกที่เกิดมาเติบโตได้อย่างมีคุณภาพและกลายเป็นเยาวชนที่ดีต่อไปได้ซึ่งถือเป็นเป้าหมายหลักของครอบครัว (Goal attainment-G) และครอบครัวก็จะสามารถเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นที่พึ่งให้แก่สมาชิกได้ (Integration) ครอบครัวจะยังคงเป็นสถาบันที่มีความสำคัญต่อสังคมต่อไปแม้ว่าจะเป็นครอบครัวทางเลือกก็ตาม (Latency)

หลายครั้งที่ครอบครัวทางเลือกถูกมองว่าเป็นความล้มเหลวของระบบครอบครัวและจากความล้มเหลวนี้นำไปสู่ผลต่อความล้มเหลวในชีวิตของลูกที่เติบโตขึ้นมาในครอบครัวเหล่านี้ และเป็นสาเหตุของปัญหาสังคมต่างๆตามมา การถูกตีตราว่าเป็นเด็กบ้านแตกเป็นการมองผ่านโครงสร้างหน้าที่ของระบบสังคมที่ไม่สามารถทำหน้าที่จำเป็นพื้นฐาน 4 ประการได้อย่างครบถ้วน เด็กที่มาจากครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวมักถูกมองว่าเป็นข้อบกพร่องที่เกิดจากความผิดพลาดของครอบครัว พ่อ/แม่เลี้ยงเดี่ยวที่ไม่สามารถปรับตัว (Lack of adaptation) ให้เข้ากับสถานการณ์ที่ครอบครัวมีรายได้ลดลงและตนเองต้องรับภาระมากขึ้นได้นั้นทำให้เกิดความตึงเครียดในครอบครัวหรือการพยายามปรับตัวโดยการทำงานมากขึ้นเพื่อให้มีรายได้เพียงพอต่อการเลี้ยงดูลูกตามลำพัง ทำให้ลูกและพ่อ/แม่เลี้ยงเดี่ยวขาดปฏิสัมพันธ์ต่อกัน พ่อ/แม่เลี้ยงเดี่ยวที่ต้องทำงานมากขึ้นทำให้ไม่มีเวลาทำหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนลูก (Non-goal attainment) ลูกจึงถูกปล่อยปละละเลย ไม่มีที่พึ่งเมื่อมีปัญหา ทำให้หันไปปรึกษาเพื่อนหรือพึ่งพายาเสพติดแทน (Lack of integration) และในที่สุดครอบครัวต้องตกอยู่ในภาวะต่างคนต่างอยู่ พ่อแม่ไปทางลูกไปทาง

เช่นเดียวกับครอบครัวแม่ไวไฮ ไวรุ่นที่ตั้งครรภ์จำนวนหนึ่งไม่สามารถปรับตัวได้ (Lack of adaptation) ต้องออกจากโรงเรียนและไม่ได้กลับไปเรียนต่อหรือต้องเปลี่ยนที่เรียนเพราะอายุเพื่อน ไม่สามารถหางานทำได้เพราะไม่มีคุณสมบัติหรือไม่สามารถออกไปทำงานได้เพราะต้องเลี้ยงลูกเอง ทำให้ไม่มีอาชีพ ขาดรายได้ เด็กส่วนหนึ่งจึงถูกทอดทิ้งและไม่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่ดี (non-goal attainment) เด็กที่เกิดจากแม่ไวไฮมักมีปฏิสัมพันธ์กับครอบครัวน้อยเนื่องจากแม่ไวไฮไม่มีเวลา ต้องทำงานเพื่อหารายได้ให้เพียงพอในการเลี้ยงดูลูก บางรายต้องทิ้งลูกไว้กับตายายเวลาออกไปทำงาน บางรายปล่อยปละละเลยลูกเนื่องจากแม่ไวไฮเองยังอยู่ในวันรุ่นที่ยังคงต้องการความสนุกสนานอยู่ทำให้ จากปัญหาที่ต้องเผชิญทำให้แม่ไวไฮมีปัญหาด้านสุขภาพจิตตามมา เช่น มีความเครียด วิตกกังวลและนอนไม่หลับ (ศิริพร จิวัฒน์กุล, 2554) ซึ่งส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์กับบุตร แม่ไวรุ่นจำนวนหนึ่งเป็นโรคซึมเศร้า ไม่สามารถสร้างความผูกพันกับบุตรได้และมีปัญหาในการเลี้ยงบุตรทำให้เด็กมีพัฒนาการช้ากว่าวัย (กรกาญจน์ ปานสุวรรณ, 2558) (Lack of integration) ซึ่งนำไปสู่การมีประชากรที่ด้อยคุณภาพในอนาคต ครอบครัวไวไฮไม่สามารถรักษาสถานะความเป็น ครอบครัวเอาไว้ได้ คู่รักไวรุ่นส่วนใหญ่ มักแยกทางกันทำให้สถาบันครอบครัวไม่สามารถรักษารูปแบบเอาไว้ได้ (Non-latency)

แม้ว่าครอบครัวทางเลือกทั้ง 2 ประเภทจะต้องเผชิญกับบทบาทหน้าที่ใหม่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ครอบครัวแม่ไวไฮต้องเผชิญกับปัญหาในการทำหน้าที่ทั้ง 4 ประการมากกว่าครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ปัญหาด้านการเงินมักเป็นปัญหาที่ส่วนใหญ่ครอบครัวทางเลือกต้องเผชิญแต่ด้วยวิวุฒิและคุณวุฒิของแม่ไวไฮทำให้แม่ไวไฮต้องมีการปรับในหลายด้านทั้งด้านเศรษฐกิจและสุขภาพจิต เมื่อเด็กไวรุ่นต้องกลายเป็นแม่ไวไฮสิ่งที่ต้องเผชิญประการแรกคือความอับอาย ส่วนใหญ่ต้องออกจากโรงเรียนหรือย้ายโรงเรียน บางรายเกิดความเครียดเนื่องจากต้องปกปิดความลับจากพ่อแม่ เมื่อผู้ปกครองรู้ปัญหามักหาทางออกโดยการให้เด็กที่ตั้งครรภ์แต่งงาน ทำให้ต้องปรับตัวกับการปฏิบัติหน้าที่ใหม่ทั้งการเป็นสามีภรรยาและการเป็นพ่อแม่ แม่ไวไฮที่อยู่ในวัยเรียนส่วนใหญ่ต้องออกจากโรงเรียนเพื่อหางานทำ ต้องมีหน้าที่รับผิดชอบเพิ่มมากขึ้นทำให้ไม่มีเวลาไปเที่ยวเล่นกับเพื่อนเช่นไวรุ่นทั่วไป และด้วยวิวุฒิและคุณวุฒิที่ไม่มากนักทำให้แม่ไวไฮต้องประสบกับการทำงานที่มีรายได้ไม่มากนักและอาจไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงดูครอบครัวทำให้ต้องพึ่งพาพ่อแม่เช่นเคย เมื่อแม่ไวไฮต้องประสบกับปัญหาใน

การปรับตัว (Adaptation) ทำให้การปฏิบัติหน้าที่ในฐานะแม่เพื่ออบรมสั่งสอนลูกเกิดความล้มเหลวตามมา (Non-goal attainment) แม่วัยใสจำนวนหนึ่งต้องปล่อยลูกให้พ่อแม่เลี้ยงเนื่องจากตนเองเด็กเกินกว่าจะทำหน้าที่แม่ได้ทำให้ลูกที่เติบโตมาขาดความใกล้ชิดสนิทสนมกับพ่อแม่ทำให้ครอบครัวขาดปฏิสัมพันธ์ต่อกัน (Lack of integration) และแม่วัยใสจำนวนไม่น้อยต้องเผชิญกับการหย่าร้างในที่สุดทำให้สถาบันครอบครัวต้องสิ้นสุดลง (Non-latency)

สำหรับครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและสภาพจิตของพ่อ/แม่เลี้ยงเดี่ยว แต่บางครอบครัวพบว่าสถานการณ์ด้านเศรษฐกิจและสภาพจิตภายหลังจากการเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวดีขึ้น เช่น ในครอบครัวที่แม่เป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว ครอบครัวที่พ่อไม่เป็นผู้หา ครอบครัวที่พ่อติดสิ่งเสพติดและนอกใจ เป็นต้น (Waruesporn, 2011) ทำให้การปรับตัวกับสถานการณ์ใหม่เป็นไปได้ไม่ยากนัก (Adaptation) แม่เลี้ยงเดี่ยวที่สามัคคีติดสิ่งเสพติดหรือนอกใจรู้สึกสบายใจขึ้นหลังจากหย่าเพราะไม่ต้องทะเลาะกับสามีอีกต่อไป ทำให้สามารถทำหน้าที่เลี้ยงลูกได้อย่างเต็มที่ (Goal attainment) และทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างแม่ลูกดีขึ้น (Integration) และลูกไม่ต้องเห็นแบบอย่างที่ไม่ดีครอบครัวเวลาที่พ่อแม่ทะเลาะกันทำให้ไม่มีทัศนคติไม่ดีต่อสถาบันครอบครัวซึ่งทำให้สถาบันครอบครัวดำรงอยู่ต่อไป (Latency)

สรุป

หากครอบครัวทางเลือกสามารถแสดงบทบาทหน้าที่ทั้ง 4 ประการได้อย่างเหมาะสม สถาบันครอบครัวจะสามารถดำรงอยู่และสังคมโดยรวมจะดำเนินต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เมื่อองค์ประกอบครอบครัวทางเลือกมีการเปลี่ยนแปลง ครอบครัวจึงต้องปรับตัว (A) ซึ่งการปรับตัวด้านเศรษฐกิจมักเป็นสิ่งที่ครอบครัวทางเลือกทั้ง 2 ประเภทต้องกระทำ การขาดสมาชิกคนใดคนหนึ่ง ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวทำให้สมาชิกที่เหลืออยู่ต้องทำหน้าที่แทน การขาดพ่อซึ่งเป็นเสาหลักของครอบครัวทำให้แม่ต้องทำหน้าที่เป็นเสาหลักในการประกอบอาชีพเพื่อให้มีรายได้เพียงพอมาใช้จ่ายในครอบครัว อย่างไรก็ตาม ครอบครัวแม่วัยใสต้องเผชิญกับปัญหาในการปรับตัวมากกว่าครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว เนื่องจาก ครอบครัวแม่วัยใสมักประสบปัญหาทับซ้อน ทั้งการออกจากโรงเรียนและต้องหางานทำเพื่อเลี้ยงดูลูกของแม่วัยใส และการเลิกอยู่กับผู้เป็นพ่อทำให้ต้องหาเงินเลี้ยงลูกตามลำพัง นอกจากการปรับตัวด้านเศรษฐกิจ พ่อ/แม่ในครอบครัวทางเลือกต้องดูแลสุขภาพให้แข็งแรงยิ่งขึ้น (จิรนนท์ พิมถาวร และคณะ, 2557) และดูแลด้านจิตใจให้เข้มแข็งและยอมรับความจริงที่เกิดขึ้นเพื่อให้ตนเองสามารถเป็นที่พึ่งของบุตรและสามารถปกป้องคนในครอบครัวได้ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่หลัก (G) ของครอบครัวทุกประเภท การสนับสนุนทางสังคมจากกลุ่มสังคม (I) ได้แก่ ครอบครัว เครือญาติ และ เพื่อน เช่น การให้การสนับสนุนด้านการเงิน ที่อยู่อาศัย การให้คำปรึกษาแนะนำ การช่วยเหลือลูก ฯลฯ เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ครอบครัวทางเลือกมีกำลังใจในการดำเนินชีวิตต่อไป (L) ดังนั้น การส่งเสริมให้มีการบูรณาการระหว่างภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชนเพื่อให้เกิดกลไกในการช่วยเหลือและให้การคุ้มครองแก่ครอบครัวในรูปแบบองค์รวม เช่น การพัฒนาระบบบริการสุขภาพสำหรับครอบครัวทางเลือก มีการจัดการเรียนรู้เฉพาะสำหรับครอบครัวทางเลือก และจัดสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรให้แก่ครอบครัวทางเลือก (วัฒนา พงษ์โนนสูง, 2559) จะทำให้ ครอบครัวทางเลือกสามารถกลับมาทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรกาญจน์ ปานสุวรรณ. (2558). “คุณภาพชีวิตของมารดาวัยรุ่นหลังคลอด ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร วารสารการพยาบาลและสุขภาพ.” 9(2) พฤษภาคม-สิงหาคม: 1-9
- กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2553). การสำรวจสภาพปัญหาแม่วัยเยาว์. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
- จิรนนท์ พิมถาวร, ไสวตรี ณ ถลาง, อรณัดดา ชินศรี. (2557). “ลักษณะและรูปแบบการดำเนินชีวิตของมารดาในครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยว.” วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. 40(1): 85-97
- ชลลดา จารุศรีชัยกุล. (2555). เป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวอย่างมีคุณภาพ. สำนักพัฒนาสุขภาพจิต. กระทรวงสาธารณสุข.
- ตรีนุช ธงไชย. (2540). ปัญหาความเครียดในครอบครัวและวิธีการจัดการกับปัญหาของวัยรุ่นที่อยู่ในครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่เลี้ยงดูเพียงคนเดียว และครอบครัวปกติ: ศึกษาในนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจิตเวชศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิตา ชูโต, วิมลศิริ ชำนาญเวช, ชัตติยา กรรณสูตร, และธัญญา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. (2545). การศึกษาเพื่อหามาตรการช่วยเหลือเด็กที่มีปัญหาเนื่องจากการมีพ่อหรือแม่เพียงคนเดียว (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ.
- บุญฤทธิ์ สุจริตน์. (2556). การตั้งครรภในวัยรุ่น: นโยบาย แนวทางการดำเนินงานและติดตามประเมินผล. สำนักอนามัยการเจริญพันธุ์ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข.
- ประทุมวดี ปิยธรรมศิริ. (2550). ชีวิตการทำงานและสวัสดิการสำหรับมารดาที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปัทมา ว่าพัฒวงศ์ (2551). “สถิติการสมรสและหย่าของคนไทย.” ประชากรและการพัฒนา. ปีที่ 28 ฉบับที่ 4 (เมษายน-พฤษภาคม)
- พจนา ทรัพย์สกุลเจริญ. (2541). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติของวัยรุ่นระดับมัธยมศึกษาตอนต้นต่อสถาบันครอบครัวไทย. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (ชีวสถิติ) มหาวิทยาลัยมหิดล. นครปฐม.
- พัชรินทร์ ศิริวิสุทธิรัตน์. (2554). วัยรุ่น-วัยใส กับปัญหาท้องไม่พร้อม. สืบค้นเมื่อ 1 เมษายน 2560, จาก <http://www.klb.dmh.go.thModules.php?m=article&op=detail&researchId=987>.
- วัฒนา พองโนนสูง. (2559). “การถอดบทเรียนกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมสำหรับพ่อแม่วัยรุ่นจากกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กโดยชุมชน กรณีศึกษาลองสองต้นนุ่น.” Veridian E-Journal ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 (เดือนพฤษภาคม-สิงหาคม 2559): 1105.

- วรชาติ แสนคำ. (2543). ลักษณะทางจิตใจของเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดในจังหวัดสมุทรปราการ. สารนิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการโครงการสวัสดิการสังคม) มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, สมุทรปราการ.
- ศรุตยา ทองเลื่อน และคณะ (2555). “การตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ในวัยรุ่น: การสำรวจปัญหาและความต้องการการสนับสนุนในการรักษาพยาบาล.” วารสารพยาบาลศิริราช, 5(1), หน้า 14-28.
- ศิริพร จิรวัดนกกุล และ คณะ. (2554). การศึกษาแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ไม่พร้อมในวัยรุ่น (วัยใส). รายงานวิจัยขอนแก่น: ศูนย์ประสานงานองค์การอนามัยโลกด้านการวิจัยและฝึกอบรมด้านเพศภาวะและสุขภาพสตรี.
- ศิริพร ช้างเขียว (2550). “แม่เดี่ยว” ชีวิตต้องสู้: กรณีศึกษา ผู้รับบริการของสหทัยมูลนิธิบ้านบางกล้วยนอก ตำบลนาคา กิ่งอำเภอสุขสำราญ จังหวัดระนอง. สารนิพนธ์ประกาศนียบัตรบัณฑิต สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุตาภรณ์ อรุณดี, วุฒิสพร ญัฐโรจน์, พรพนทิพย์ กาหยี, วรุดิ พึ่งพัก. (2559). “ความต้องการของแม่วัยเยาว์เพื่อการแก้ไขปัญหาและป้องกันการตั้งครรภ์ไม่พร้อมในวัยรุ่น.” วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ปีที่ 19 (มกราคม-ธันวาคม).

ภาษาต่างประเทศ

- Adams, B. And Sydnie, R. A. (2002). Contemporary Sociological Theory. Thousand Oaks, CA: Pine Forge Press.
- Jiumpanyarach, W. (2011). Single-parent families in Bangkok, Thailand: factors affecting well-being of children living in single-parent families. (Doctoral Dissertation). University of Kentucky. Lexington, Kentucky.
- Parsons, T. 2007. American society: A theory of the societal community. Edited and with an introduction by Giuseppe Sciortino. Boulder, CO: Paradigm.
- Wallace, R. A. And Wolf, W. (1999). Contemporary Sociological Theory: Expanding the Classical Tradition. Prentice Hall.
- UNFPA. (2013). State of World Population 2013. Retrived from <http://countryoffice.unfpa.org/pacific/drive/EN-SWOP2013-Summary.pdf>.